

Flerspråkigheten i Finland i går och i dag

Pirkko Nuolijärvi

Finland är sedan gammalt flerspråkigt, även om de flesta av dem som är finsk- och svenskspråkiga har kunnat vara enspråkiga hela sitt liv och minoritetsspråken periodvis varit osynligare än de är i dag. I den här artikeln beskriver jag olika årbundraden i Finland ur flerspråkighetens synvinkel. Jag börjar med situationen på 1500-talet, då den flerspråkige Mikael Agricola, som studerat i Tyskland, och hans kolleger lade grunden till skriftfinskan. Därefter ger jag några exempel på flerspråkigheten i Finland på 1600- och 1700-talen samt i det autonoma storfurstendömet på 1800-talet, då den officiella tvåspråkigheten, den parallella användningen av finskan och svenskan, tog sina första steg. I slutet av 1900-talet började Finland bli mer flerspråkigt än någonsin tidigare. I dag talas över 160 modersmål i Finland, och detta innebär att fler och fler är flerspråkiga. Bakom siffrorna finns individer som har olika behov att lära sig de officiella språken och som dessutom bör få möjligheten att använda sitt eget modersmål. Det diskuteras också om hur samhället kan stödja flerspråkiga personer och utnyttja deras kunskaper i samhället, i företagen och på alla områden i det vardagliga livet.

Flerspråkigheten i förrgår: Från 1500-talet till början av 1800-talet

Finland var en del av det svenska riket från 1500-talet ända till 1809. Detta kungarrike hade en förvaltning med samma regler i hela området. Administrationens språk var svenska och den offentliga kommunikationen skedde på svenska. Språket inom undervisningen var latin och senare också svenska. Det var dock ganska få individer som kunde ta del av utbildningen, för att inte tala om den högre utbildning som på 1500-talet var möjlig endast om man reste utomlands. Man måste också konstatera att Finland i slutet av 1500-talet var ett mycket glest befolkat område; antalet invånare var endast cirka 300.000 och dessa bodde närmast i de sydvästra delarna av landet (Häkkinen 1994, s. 39).

På 1600- och 1700-talen användes svenska fortfarande som administrations- och kommunikationsspråk. Allmogens modersmål och kommunikationsspråk var i största delen av landet finska och på svenskspråkiga orter svenska. I överklasshemmen talade man svenska, tyska och franska och med tjänstefolket finska. I trivialsolor och

gymnasier använde man latin, fast dess ställning började försvagas på 1700-talet (Kajanto 2000, s. 59–64, 198–199). Universitetens undervisningsspråk och forskningens språk var fortfarande latin, fast man så småningom började använda också svenska i den högre utbildningen vid Kungliga Akademien i Åbo (Turun Akatemia) som då var det enda universitetet i Finland.

En av de mest flerspråkiga städerna i Finland på 1600- och 1700-talet var Viborg på Karelska näset i sydöstra Finland. Där talades fyra språk: svenska, tyska, finska och ryska (se t.ex. Tandefelt 2002a). Tyskans ställning i skolan och i det offentliga livet i Viborg var på 1700-talet mycket stark, vilket framkommer av följande citat:

Accocieringen med Baltikum medförde en stärkning av tyskans ställning, som alltid hade varit stark i Viborg. Justitiekollegiet och de flesta skolorna verkade på tyska och Viborgs magistrat övergick till detta språk på 1720-talet. Man förutsåg redan en dag då den numera obehövlige svenskan skulle försvinna som en följd av tyskans frammarsch i städerna och skolväsendet. I Viborg förtyskades den svenskspråkiga eliten, medan det ryska elementet, som huvudsakligen bestod av garnisonerna och de inflyttade ryska köpmännen, länge spelade en underordnad roll. (Engman 2009, s. 243).

Så småningom blev finskans och svenskans ställning starkare också i Viborgs offentliga liv.

Flerspråkighet på samhällsnivå är dock inte samma sak som flerspråkighet på individnivå; individer kan vara enspråkiga, fast det talas flera språk i deras omgivning. Det är ändå självklart att man tar intryck av andra språk. Det var också naturligt i Viborg att man använde ord och uttryck lånade från andra språk, även om man inte kunde tala grannens språk. Den lokala flexibla språkvanan kallades wiborska. I praktiken kunde det betyda t.ex. att finsk- eller svenskspråkiga använde tyska eller ryska uttryck: *Kaffeeporo* 'kaffesump' (tyskfinskt blanduttryck), *Alles ist kaputt* 'Allt är trasigt', 'Allt är förbi', *datscha* 'villa', *korotniekka* 'trädgårdsmästare, grönsakshandlare', *rahka* 'kvarv' (Tandefelt 2002b).

Flerspråkigheten i går: Från 1809 till början av 1900-talet

Efter kriget mellan Sverige och Ryssland blev Finland en del av Ryssland år 1809. Under ryska tiden var svenskans ställning som ett officiellt språk fortfarande stark i det autonoma storfurstendömet Finland. Det gällde utbildning, administration, affärliv och kultur. Under andra hälften av 1800-talet började

majoritetens språk finskan småningom få mera utrymme i administrationen och på andra områden i det samhällseliga livet (Engman 2009, s. 258–262; 2016, s. 96–98, 146–154).

Helsingfors blev Finlands huvudstad 1812. Staden var mycket liten under 1800-talet, men som huvudstad var den ändå på 1800-talet den stad som lockade olika språkgrupper att flytta in och arbeta där. I slutet av 1870 bodde 32 113 invånare i Helsingfors. Majoritetsspråket var då svenska; 57 procent talade svenska som förstaspråk. En fjärdedel (25,9 procent) av invånarna talade finska, 12,1 procent var rysktalande och 1,8 procent talade tyska. Resten, 3,2 procent, talade bl.a. estniska, polska, jiddisch eller tatariska som sitt förstaspråk. (Se Paunonen 2006, s. 24) De som talade andra språk hade sina rötter i olika delar av Ryssland och Baltikum, och staden drog till sig affärsmän också från andra europeiska länder, inte minst från Tyskland (Waris 1950, s. 32–33).

Språkkontakter i det flerspråkiga området var vanliga, och det var lätt att låna ord och uttryck från andra språk. Helsingforsslang som var särskilt de unga arbetarklasspojknarnas varietet av ungdomsspråket är ett bra exempel på hur flerspråkigheten fungerar i en viss omgivning.

Från svenskan lånades till Helsingforsslangen t.ex. sådana vanliga ord som *broidi* 'bror', *snöge* 'snö', *spora* 'spårvagn', *skutsi* 'skog', *smörgari* 'smörgås', från ryskan *safka* 'mat' < *závtrak* 'frukost', *lafka* 'företag', *mesta* 'plats', *voda* 'vatten' och från tyskan *groussi*, *grode*, *skrode* 'stor'. Emellanåt kunde ungdomen använda alla de språkresurser de hade, och skapa blandord som *duu-nimesta* 'arbetsplats', där det första ordet i sammansättningen kommer från finlandssvenskan (*don* 'arbete') och det andra från ryskan (Paunonen & Paunonen 2000).

Helsingfors växte snabbt: År 1900 hade staden 100 000 invånare. En förklaring till den snabba förändringen var migrationen från finskspråkiga orter till huvudstaden. Det betydde också att svenskans och de andra språkens andel minskade. Redan 1890 fanns det lika många finskspråkiga som svenskspråkiga i Helsingfors (Paunonen 2006, s. 24).

Även om de som var finskspråkiga eller svenskspråkiga kunde vara helt enspråkiga på många orter i Finland för hundra år sedan, var det också vanligt att det fanns tvåspråkiga individer. Det var typiskt särskilt i de städer som tabell 1 visar.

Stad	Svenskspråkiga %	Tvåspråkiga i hela befolkningen %	Tvåspråkiga i den svenskspråkiga befolkningen %	Tvåspråkiga i den finskspråkiga befolkningen %
Helsingfors	35,4	46,8	70,8	33,7
Vasa	47,2	41,2	51,3	32,2
Åbo	19,7	31,6	76,2	19,9
Kotka	8,2	16,9	82,4	10,8
Viborg	5,5	16,2	89,6	12,0
Björneborg	6,2	16,0	86,1	11,4
Uleåborg	4,5	12,6	81,0	9,4
Tammerfors	3,5	11,4	81,8	8,6
Lahtis	2,2	10,5	91,7	8,7
Kuopio	1,7	9,3	91,6	7,8

Tabell 1: Tvåspråkiga (svenska och finska) i tio städer i Finland enligt individers egen uppskattning 1920 (Tudeer 1922, s. 202–203)

Procentsiffrorna i tabellen visar att det finns tvåspråkiga individer både i den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningen. Antalet invånare var naturligtvis mycket lägre än i dag; t.ex. hade Helsingfors 162 030 invånare (varav 53 727 svenskspråkiga) och Tammerfors 46 830 (tyvärr saknas antalet invånare i Tudeers tabeller). I Helsingfors, Vasa och Åbo var de tvåspråkiga klart flera än i andra städer. Typiskt är att i alla städerna är de svenskspråkiga oftare tvåspråkiga än de finskspråkiga. Detta är ett mönster som man känner igen i alla flerspråkiga omgivningar; minoriteter behärskar alltid majoritetsspråket bättre än majoriteter minoritetsspråket.

Samerna har alltid varit flerspråkiga. De har behärskat andra samiska språk än sitt eget och därtill finska och norska. I Sameland har det alltså varit självklart att vara flerspråkig.

Flerspråkigheten i dag

I slutet av 1900-talet började Finland bli allt mer flerspråkigt än någonsin tidigare. I dag talas över 160 modersmål i Finland och allt fler är flerspråkiga redan från barndomen. Språksituationen i dagens Finland ser alltså helt annorlunda ut än den var för bara 25 år sedan. Skillnaderna mellan de olika delarna av landet är ändå stora.

Landet är fortfarande officiellt tvåspråkigt. Det innebär att tvåspråkiga kommuner och statliga institutioner bör använda två språk och erbjuda service både på finska och på svenska. Totalt 1,7 miljoner finländare bor i en tvåsp-

råkig kommun. Det finns 32 tvåspråkiga kommuner på fastlandet (Åland är helt svenskspråkigt): 18 kommuner med finska som majoritetsspråk och 14 kommuner med svenska som majoritetsspråk. Totalt bor 44 000 finskspråkiga personer i en kommun med svenskspråkig majoritet, och 140 000 eller ungefär hälften av alla svenskspråkiga personer i Finland bor i en kommun med finskspråkig majoritet. De största tvåspråkiga kommunerna med finsk majoritet är Helsingfors, Esbo, Vanda, Åbo och Vasa och de största tvåspråkiga kommunerna med svensk majoritet är Raseborg, Jakobstad och Pargas (Kommunförbundet 2016). Den officiella tvåspråkigheten säger dock inget om huruvida individerna kan leva på två språk i praktiken, men den berättar om att tvåspråkigheten borde synas och förverkligas i kommunerna.

Enligt statistiken var den officiella folkmängden i Finland i slutet av år 2015 totalt 5 487 308, och andelen personer med andra modersmål än finska, svenska eller samiska var 6 procent. Skillnaderna mellan landskapen är dock stora; andelen var högst i Nyland (som ligger i södra Finland och där Helsingfors finns), 11,3 procent, och minst i Södra Österbotten (i västra Finland), 2,0 procent.

Tabell 2 visar vilka de 15 mest använda modersmålen är i dagens Finland.

Språk	Talare
Finska	4 865 628
Svenska	290 161
Ryska	72 436
Estniska	48 087
Somali	17 871
Engelska	17 784
Arabiska	16 713
Kurdiska	11 271
Kinesiska	10 722
Albanska	9 233
Persiska, farsi	8 745
Thai	8 582
Vietnamesiska	8 273
Turkiska	7 082
Spanska	7 025

Tabell 2: Mest använda modersmål i Finland 2015 (SVT 2016)

Bortsett från grannspråken ryska och estniska och världsspråket engelska talar de flesta av de flerspråkiga individerna i Finland i dag språk som är ganska nya i Norden. Dessa språk har egentligen existerat bara 25–35 år i Finland. Det innebär dock att t.ex. många somalitalande eller vietnamesisktalande personer är födda i Finland och kan finska eller svenska sedan barndomen. De flerspråkiga individerna bor främst i de största städerna; i Helsingfors, Esbo och Vanda, dvs. i huvudstadsregionen talade ungefär 14 procent av befolkningen år 2015 något annat modersmål än finska eller svenska. Man kan notera att Helsingfors procentuellt börjar närma sig den situation som rådde i staden år 1870. Då hade över 17 procent av befolkningen andra modersmål än finska eller svenska. Då var en förklaring till denna andel stadens ryska garnisonstrupper. Sedan 1990 har andelen helsingforsare med annat modersmål än finska och svenska ökat raskt på grund av immigration (Meinander 2016, s. 63).

Att främja eller hindra ett flerspråkigt liv

För att det ska vara möjligt att leva ett flerspråkigt liv borde omgivningen ta hänsyn till både individuella och samhälleliga behov. Det är viktigt för en flerspråkig individ att lära sig de officiella språken och andra språk samt att lära sig att använda sitt eget modersmål. För att ett samhälle ska kunna kallas genuint flerspråkigt borde det allmänna erbjuda alla språkgrupper möjligheter att använda olika språk samt planera sin verksamhet så att alla kan utnyttja allt språkkunnande i samhället och på alla områden i det vardagliga livet. Den privata sektorn borde se till att den flerspråkighet vi har i vårt nuvarande samhälle utnyttjas så bra som möjligt i arbetslivet. Det betyder att man med flerspråkighet avser något mycket bredare än man brukar; det finns mycket kunskaper i asiatiska och afrikanska språk i landet, inte bara kunskaper i europeiska språk.

De individuella och samhälleliga behoven arbetar inte mot varandra utan har samma riktning: ett balanserat flerspråkigt samhälle och liv. Det finns många aktörer som kan stödja flerspråkigheten: Regeringen och riksdagen fattar de grundläggande besluten när de bereder och stiftar lagar. Kommunerna har en stor inverkan på skolarrangemang och t.ex. på det utbud av språk som eleverna erbjuds i grundskolan. Universiteten har även ett stort ansvar för att nationalspråken används men också för möjligheter att få högre utbildning i olika språk och på olika språk. Familjerna bestämmer vilket språk de ska använda hemma och med släktingar. Slutligen finner de vuxna individerna sina egna lösningar och fattar sina egna beslut. Det är sålunda många ansvariga som har olika möjligheter om samhället är öppet och vill stödja ett rikt språkligt liv, men de individuella möjligheterna att bli flerspråkig eller att bevara sin flerspråkighet är starkt beroende av samhälleliga omständigheter och beslut.

Summary

Finland is multilingual for a long time past, even if most of the Finnish- and Swedish-speaking persons could have been monolingual all their life and the minority languages were occasionally more invisible than today. The article describes, in general, different centuries in Finland from the viewpoint of the multilingualism. At first, the situation in the 16th century will be described, when the foundation for the written Finnish was laid. Secondly, the article gives examples of the multilingualism in Finland in the 17th and 18th centuries as well as in the autonomous grand duchy in the 19th century, when the official bilingualism, the parallel use of Finnish and Swedish, took first steps. At the end of the 2000th century, Finland started to become more multilingual than ever before. Today there are over 160 mother tongues spoken in Finland, and many people are plurilingual from childhood.

Pirkko Nuolijärvi, professor emerita, tidigare direktör vid Institutet för de inhemska språken (1998–2016). Till hennes forskningsintressen hör finskans variation och förändring, medierade samtal och litterärt talspråk. Hon har deltagit i nordiska och finska forskningsprojekt, publicerat flera böcker och ett stort antal artiklar inom sociolingvistik. Därtill har hon medverkat till språkpolitiken och skrivit om den språkliga situationen och språkpolitiken i Finland.

Litteratur

Engman, Max, 2009: *Ett långt farväl. Finland mellan Sverige och Ryssland efter 1809*. Stockholm: Atlantis.

Engman, Max 2016. *Språkfrågan. Finlandssvenskhetens uppkomst 1812-1922. Finlands svenska historia 3*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Häkkinen, Kaisa, 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Helsinki: WSOY.

Kajanto, Iiro, 2000: *Latina, kreikka ja klassinen humanismi Suomessa keskiajalta vuoteen 1828* Tietolipas 169. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kommunförbundet, 2016: <http://www.kunnat.net/fi/kunnat/ruotsinjakaksikielisetkunnat/Sivut/default.aspx> [20.8.2016.]

Meinander, Henrik, 2016: *Finlands svenskhet 1922–2015*. Finlands svenska historia 4. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Paunonen, Heikki, 2006: "Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi." I: Juusela, Kaisu & Katariina Nisula (toim.): *Helsinki kieliyhteisönä*, s. 13–99. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

Paunonen, Heikki & Paunonen, Marjatta, 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja*. Helsinki: WSOY.

STV 2016 = Suomen tilastollinen vuosikirja 2016 - Statistisk årsbok för Finland 2016 - Statistical Yearbook of Finland 2016. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_stv_201600_2016_16179_net.pdf [15.12.2016.]

Tandefelt, Marika, 2002a: "Fyra språk på en marknad." I: Tandefelt, Marika (red.): *Viborgs fyra språk under sju sekel*, s. 11–67. Helsingfors: Schildts.

Tandefelt, Marika, 2002b: "Rothe-Walska." I: Tandefelt, Marika (red.): *Viborgs fyra språk under sju sekel*, s. 167–233. Helsingfors: Schildts.

Tudeer, A. E., 1922: Kaksikielisyyden suomen kaupungeissa. *Valvoja* 42:7–8, s. 198–213.

Waris, Heikki, 1950: "Helsinkiläisyhteiskunta." I: *Helsingin kaupungin historia* III:2, s. 7–211. Helsinki: SKS.

nyckelord: flerspråkighet, Finland, officiella språk

Bibliografiske oplysninger

Nuolijärvi, Pirkko, 2017: Flerspråkigheten i Finland i går och i dag. I: Torbjørg Brevik (red.). *Sprog i Norden 2017*, s. 74–81.

<https://tidsskrift.dk/sin/index>

©Forfatterne og Netværket for sprognævnene i Norden
